

Zgodnji srednji vek (6.–10. stoletje)

Z zgodnjim srednjim vekom je nastopilo za slovensko zgodovino odločilno obdobje, ki je dalo okolju prevladujoč etnični pečat – naseljevanje Slovanov od konca 6. do začetka 9. stol. Bilo je sočasno z naselitvijo nomadskih Avarov v Panoniji po odhodu Langobardov v Italijo (568). Avari s središčem med Donavo in Tiso so obvladovali ozemlje do mej Italije in Bavarske ter politično poredili tam živeča ljudstva. Do začetka 7. stol. se je tako v zgornjem Podravju, s poselitvijo gričevja na robu Furlanske nižine do začetka 8. stol. pa tudi v Posočju izoblikoval mejni pas, ki je ločil frankovsko in langobardsko opredeljen svet zahoda od slovansko-avarskega vzhoda in jugovzhoda. Tedaj nastala jezikovna in etnična meja se je skoraj nespremenjena ohranila do zdaj.

Prvotna poselitev močno z gozdom poraslega ozemlja je bila redka in neenakomerna, gosteja npr. v osrednji Celovski kotlini na Koroškem in okrog Kranja na Gorenjskem. Slovani so se našelili na ozemlju, kjer sta rimska državnost in kultura že ugasnili, vendar so od tamkajšnjih preostankov romaniziranega prebivalstva (Vlahi) lahko prevzele elemente antične dediščine (krajevna in vodna imena, prvine gospodarjenja, npr. planšarstvo). Struktura ozemlja pa se je glede na antiko bistveno spremenila – propadla so urbana središča, prejšnja politična, kulturna, cerkvena in gospodarska jedra pokrajine. Prvine državnosti s kodificiranim pravnim redom in antične načine gospodarjenja je nadomestil nov, drugačen družbeni in gospodarski ustroj.

Alpski Slovani v nastajajoči Karantaniji so bili s svojim knezom Valukom v drugi četrtini 7. stol. najverjetneje del slovanske plemenske zveze »kralja«⁶⁵⁹ Sama s središčem na Češkem, ki se je uprla avarski nadoblasti in pomenila prvo v zgodovini znano slovansko državno tvorbo. Ta je po Samovi smrti (659) hitro propadla in Avari so obnovili oblast nad večjim delom slovanske Srednje Evrope, vendar pa je Karantanija ohranila samostojnost v odnosu do Bavarcev, Frankov in Langobardov na zahodu in tudi do Avarov na vzhodu. Bila je najstarejša politična tvorba zgodnjega srednjega veka na

vzhodnoalpskem območju in kljub politični strukturi je bila slovanska po jeziku oblasti (elite) ter drugih prepoznavnih elementih (verska praksa, pravni običaji, načini gospodarjenja, družbena organizacija). Karantanci so bili slovansko ljudstvo (*gens Sclavorum*) in so jih za Slovane (*Sclavi*) imeli tudi sodobni pisci. Knez Borut se je okrog leta 740 zaradi avarske grožnje obrnil po pomoč na Bavarce, kar je prineslo politično podreditve Bavarški in posredno frankovskemu kralju (ta je nato soodločal pri postavitvi karantanskega kneza). Po sredini 8. stol. se je v času kneza Hotimirja s prihodom prvih duhovnikov, irskih menihov, začelo tudi pokristjanjevanje do tedaj poganskega ljudstva; potekalo je pod vodstvom škofije – od 798 nadškofije – Salzburg (delno tudi bavarske škofije Freising in oglejskega patriarhata) in bilo povezano s tremi neuspešnimi upori poganske opozicije. Zadnji in najmočnejši leta 772 je bil zadušen s pogom bavarskega vojvode Tasila III., ki je utrdil bavarsko (frankovsko) nadoblast. Nadaljnje pokristjanjevanje Karantancev naj bi olajšali ustanovitve dveh samostanov, Innichena ob izviru Drave (769), lastniški samostan škofije Freising) in Molzbičla pri Špitalu (arheološko odkrit v osemdesetih letih 20. stol.), ter institucija salzburškega pokrajinskega škofa s sedežem pri Gospe Sveti, ki se je ohranila do sredine 10. stol. Uspeh tega procesa je bil viden v reprezentaciji karantanske elite, ki se je predstavljala kot krščanska z značilno bavarsko-frankovsko materialno kulturo (lastniške cerkve s pletenasto ornametiko). Širjenju krščanstva med Karantanci – prvim pokristjanjenim slovanskim ljudstvom – so bili namenjeni tudi v 9. stol. v domač jezik prevedeni verski obrazci, nastali najverjetneje na freisingški posesti na zgornjem Koroškem in ohranjeni v zapisu iz okrog leta 1000 (Brižinski oz. Freisingški spomeniki).

Odločilno spremembo v dotedanji plemenski ureditvi Karantanije pod frankovsko nadoblastjo (odvisna kneževina) je prinesla upravna reforma frankovskega jugovzhoda leta 828. Štiri desetletja po enaki usodi Bavarcev je odpravila samostojnega karantanskega kneza (po imenu znanih osem,

zadnji je bil Ergar) in ga nadomestila s frankovskim grofom. Uvedba grofovske uprave je pomenila konec karantanske državnosti ter njeno dokončno integracijo v frankovsko državo. Karantansko plebentensko pravo, ki je vključevalo samosvoj obred ustoličevanja kneza, je nadomestilo bavarško-frankovsko pravo, Bavarci, ki so se naseljevali v Karantaniji (misijonarji, zemljiški posestniki), pa so postali tudi nosilci oblasti. Integracijo Karantancev so spodbujale rodbinske povezave priseljence frankovsko-bavarске aristokracije z domačim visokim plemstvom. Posebnost alpskih Slovanov in relkt, ki je še mnogo kasneje spominjal na njihovo zgodnjerednjeveško obdobje, so bili tudi kosezi. V kasnejših srednjeveških virih so izpričani na območju nekdanje Karantanije in južno od Karavank, do Kolpe. Glede na njihovo neposredno povezavo z vsakokratnim koroškim vojvodo (sodna podrejenost vojvodi, sodelovanje pri obredu ustoličevanja) ter z vojaško službo je najbolj sprejemljiva teorija, da so bili kosezi prvotno »družina« (vojaško spremstvo) kneza.

Karantanija je tudi po letu 828 kot grofija ohranjala velik pomen v okviru Vzhodnofrankovskega kraljestva (nastalo po razdelitvi frankovske države 843), kar dokazujejo številne kraljeve podelitve zemljišč ter dejstvo, da je imel član karolinške dinastije Arnulf Koroški tu temelj svoje moči (*regnium Carantanum*). Od tod je posegel najprej na Bavarsko in leta 887 tudi po vzhodnofrankovskem prestolu. Takšen pomen in tradicija slovanske kneževine sta bila odločilna, da se je lahko leta 976 ločila od Bavarske in bila povzdignjena v samostojno vojvodino Koroško – prvo novo vojvodino na jugovzhodu tedaj nastalega Svetega rimskega (nemškega) cesarstva.

Karantanija najverjetneje nikdar ni zajemala s Slovani poseljenega ozemlja južno od Karavank, kjer je bilo v 7. in 8. stol. avarsko gospodstvo močnejše in je segalo do mej Italije. Današnje slovensko Posavje je v zgodnjem srednjem veku označevalo ime *Carniola* (mala Karnija) in učeni furlanski Langobard Pavel Diakon ga je konec 8. stol. imel za slovansko deželo (*Carniola Sclavorum patria*).

Leta 820 je v Frankovskih državnih analih izpričano tudi ime njenih prebivalcev – »Karniolci, ki živijo ob Savi« (*Carniolenses, qui circa Saavam fluvium habitant*). Tega leta so se pridružili uporu spodnjepanonskega kneza Ljudevita »Posavskega« proti Frankom in frankovska vojska jih je skupaj z delom upornih Karantancev znova podredila. Te omembe upravičeno omogočajo sklep, da so se tudi Karniolci v zgornjem Posavju, na obrobju nekdanjega avarskega kaganata (kot Čehi, Moravani idr.), v procesu etnogeneze konec 8. stol. oblikovali v samostojno slovansko ljudstvo ozioroma kneževino, ločeno od Karantanije. Njihovo ozemlje je nedvomno vključevalo zgornje Posavje z jedrom v arheološko zanesljivo dokumentiranim naselbinskem središču v Kranju, mejilo je na Furlanijo, obseg na vzhodu – v spodnjem Posavju in Posavinju – pa ostaja neznan.

Karniola je v času avarskih vojn Karla Velikega leta 791 ali najkasneje 795/796 prišla pod frankovsko nadoblast in v okviru furlanske mejne grofije (marke) kot odvisna plemenska kneževina še nekaj časa ohranila notranjo samostojnost. Ta je prenehala najkasneje ob reformi 828, ki je uvedla grofovsko upravo – v tridesetih letih 9. stol. je v slovenskem Posavju izpričan frankovski grof Salacho – in s tem je bila izničena politična, posledično pa tudi etnična identiteta Karniolcev. Sicer o frankovski Karnioli v 9. stol. ne vemo skoraj nič in videti je, da so se v pretežni meri ohranile še starejše slovanske družbene in gospodarske strukture (prepričljive raziskave za območje Bleida). Ohranilo se je tudi pokrajinsko ime Karniola. V času po madžarskih vpadih, ko je prvič opazen intenziven proces fevdalizacije z nastajanjem zemljiških gospodstev, je v listini nemškega cesarja Otona II. iz leta 973, s katero je škofiji Freising podelil veliko posest s središčem v Škofji Loki, rečeno, da leži »v grofiji grofa Popona, ki se imenuje Karniola in jo po domače imenujejo Kraj(i)na«. Karniola – kasnejša Kranjska – je bila v tem času že mejna krajina (marka) Svetega rimskega cesarstva proti Madžarom in Hrvatom, neposredno podrejena novi vojvodini Koroški.

Franki pod Karlom V priključili langobardsko d 788 še do tedaj bizantinslm mejili na avarsko državo. I lika vojna proti Avarom, k dokončne podreditve Pan država se je razširila od Č zaledja ter do srednjega tok pogorišču avarskega kaga regionalne etnične skupna izpričujcjo tudi sodobni viri vati, Karniolci). Ogromna je bilo treba integrirati v občestvo in takoj so se zač delovanje zlasti partiharha Salzburg. Že leta 796 (v 1 Drava določena za cerkev in salzburskim misijonskim temelj cerkvene ureditve sl se je ohranila skoraj 1000 du je bilo ozemlje razdeljeno krajino ter Furlansko je vrsto delno samostojnili (Karantanija, Karniola, Sp šcem v Sisku, kneževini G kov Avarov med Donavo i bila odpravljena leta 828 in fofska ureditev pod grof, kovski vladar. Reforma 82 vse v avarskih vojnah osv s Karantanijo, bavarski Vz vzhodnofrankovskemu kr škega. Večina slovenskega žavno-upravno za trajno sever, meje Italije pa so ostr Istra je bila do franko bizantinska provinca pod stantinoplu, v njej so se o bivalstvo, antična tradicija škofijami) – bistrveno druga vnskega ozemlja. Cel zgod v Italijo in šele v 11. stol. začeli šteiti v nemški del ces je Istri prinesla velike spr

tridskih državnih analih izpričevalce – »Karniolci, *karniolenses, qui circa Savum*« leta so se pridružili uporu za Ljudevita »Posavskega« kovska vojska jih je skupaj antancev znova podredila. no omogočajo sklep, da so rniem Posavju, na obrobju kaganata (kot Čehi, Moravani, Hrvatji) etnogeneze konec 8. stol. no slovansko ljudstvo oziroma od Karantanije. Njihovo vključevalo zgornje Posavje zanesljivo dokumentiranem v Kranju, mejilo je na Furlaniju – v spodnjem Posavju in neznan.

avarskih vojn Karla Velikega 795/796 prišla pod v okviru furlanske mejne visna plemenska kneževina notranjo samostojnost. Ta je reformi 828, ki je uvedla tridesetih letih 9. stol. je izpričan frankovski grof je bila izničena politična, nična identiteta Karniolcev. nioli v 9. stol. ne vemo skotse se v pretežni meri ohranjene družbene in gospodarske razikave za območje Blei i pokrajinsko ime Karniola. h vpadih, ko je prvič opafederalizacije z nastajanjem e v listini nemškega cesarja s katero je škofiji Freising s središčem v Škofji Loki, iji grofa Popona, ki se imedomače imenujejo Kraj(i)ša Kranjska – je bila v tem a (marka) Svetega rimskeadžarom in Hrvatom, neovi vojvodini Koroški.

Franki pod Karlom Velikim so si leta 774 priključili langobardsko državo v Italiji ter okrog 788 še do tedaj bizantinsko Istro in s tem prvič mejili na avarsko državo. Leta 791 se je začela velika vojna proti Avarom, ki je s premori trajala do dokončne podreditve Panonije 803. Frankovska država se je razširila od Česke do dalmatinskega zaledja ter do srednjega toka Donave in Srema. Na pogorišču avarskega kaganata so nastajale nove regionalne etnične skupnosti in identitete, ki jih izpričujejo tudi sodobni viri (Čehi, Moravani, Hrvatji, Karniolci). Ogromno novoosvojeno ozemlje je bilo treba integrirati v frankovsko krščansko občestvo in takoj so se začeli načrti za misijonsko delovanje zlasti patriarhata Oglej in nadškofije Salzburg. Že leta 796 (v Karantaniji 811) je bila Drava določena za cerkveno mejo med oglejskim in salzburškim misijonskim območjem – to je bil temelj cerkvene ureditve slovenskega ozemlja, kot se je ohranila skoraj 1000 let. V upravnem pogledu je bilo ozemlje razdeljeno med bavarsko Vzhodno krajino ter Furlansko krajino, vključevalo pa je vrsto delno samostojnih plemenskih kneževin (Karantanija, Karniola, Spodnja Panonija s središčem v Sisku, kneževini Gačanov v Liki ter ostankov Avarov med Donavo in Rabo). Večina teh je bila odpravljena leta 828 in nadomestila jih je grofovska ureditev pod grofi, ki jih je postavil frankovski vladar. Reforma 828 je obenem pridružila vse v avarskih vojnah osvojeno ozemlje, vključno s Karantanijo, bavarski Vzhodni marki in s tem Vzhodnofrankovskemu kraljestvu Ludvika Nemškega. Večina slovenskega ozemlja se je tako državno-upravno za trajno (do 1918) navezala na sever, meje Italije pa so ostale na kraških prelazih.

Istra je bila do frankovske osvojitve leta 788 bizantinska provinca pod oblastjo cesarja v Konstantinoplu, v njej so se ohranili romansko prebivalstvo, antična tradicija in institucije (mesta s škofijami) – bistveno drugače kot v notranjosti slovenskega ozemlja. Cel zgodnji srednji vek je sodila v Italijo in šele v 11. stol. so jo kot mejno grofijo začeli šteti v nemški del cesarstva. Oblast Frankov je Istri prinesla velike spremembe, med drugim

naseljevanje poganskih Slovanov na mestnih ozemljih, vendar sta bili po razsodbi vladarjevih poslancev leta 804 (rižanski placit) pokrajini pušчени tradicionalna avtonomija in politična moč mest in kaštelov, kar se je ohranilo vso frankovsko dobo in še pozneje. Oblast frankovskega vojvode (*dux*) je v 10. stol. zamenjal mejni grof kot predstavnik nemškega cesarja, in na tem položaju so se začeli izmenjavati člani vodilnih rodbin bavarsko-nemškega sveta. V cerkvenem pogledu so istrske škofije v bizantinski dobi sodile pod patriarha v Gradežu, od leta 827 (sinoda v Mantovi) pa pod oglejskega patriarha (do razpustitve patriarhata 1751). Tudi prvi stiki z Benetkami – zlasti gospodarski – in benčki vpliv v Istri so opazni že v frankovski dobi, npr. trgovski privilegiji. Med istrskimi mesti je že v tem času postal najpomembnejši Koper (lat. *Caput Histriae*), kjer je 908 izpričan ženski samostan, prva samostanska ustanova na današnjem slovenskem ozemlju.

Vzhodnoslovensko ozemlje vključno s Trujem je po avarskih vojnah v 9. stol. sodilo v frankovsko pokrajino Spodnjo Panonijo, ki sta ji od okrog 840 vladala Pribina in za njim sin Kocelj, politična prebežnika iz Nitre na današnjem Slovaškem. Kralj Ludvik Nemški je Pribini podelil v fevd obsežno ozemlje ob reki Zali zahodno od Blatnega jezera, kjer je ta zgradil utrjeno prestolnico Blatenski Kostel (*Mosápurc, Urbš paludarum*) in v pokrajino naseljeval slovanske koloniste iz Panonije in Karantanije, Bavarce idr. Ta etnična mešanica je imela prevladujoč slovanski značaj, kar kaže kasnejša cerkvena zgodovina in tudi Kocljev naslov (*comes de Sclavis*). Truj na križišču nekdanjih antičnih cest in ob mostu čez Dravo je imel v Pribinovi kneževini velik pomen – nedvomno je bil najvažnejši kraj slovenskega ozemlja te dobe – in v 9. stol. je premogel že tri cerkve (eno je 874 postavil Kocelj). Pribinova Panonija med Dravo in Rabo je sodila v salzburško cerkveno provinco in nadškofija je začela intenzivno misijonarsko dejavnost (poimensko znanih več deset novih cerkev). Za uspešno utrjevanje frankovske oblasti je Ludvik Nemški leta 847

podeli Pribini poleg položaja plemenskega kneza še grofovsko funkcijo, ki jo je po njegovi smrti 861 ohranil tudi Kocelj (do 874). Leta 867 sta se zaredi nasprotovanja frankovske latinske duhovščine z Moravskega v Kocljevo Panonijo umaknila bizantinska misijonarja Konstantin (Ciril) in Metod, ki sta sestavila slovansko abecedo (glagolico), prevajala liturgična besedila in uvajala slovansko bogoslužje. Po obisku pri papežu Hadrijanu II. v Rimu (868–869) in Konstantinovi smrti je Metod dobil položaj škofa (kasneje nadškofa) in mandat za oblikovanje od bavarске cerkve neodvisne panonsko-moravske cerkvene province. Slovansko bogoslužje in misijonska aktivnost Metoda in njegovih učencev v Koceljevi kneževini (869–874) sta bila tako uspešna, da se je morala salzburška Cerkev skoraj umakniti (v Salzburgu so zato okrog 871 sestavili propagandni spis *Conversio Bazariorum et Carantanorum* (»O spreobrnjenju Bavarcev in Karantancev«), ki prinaša neprecenljive podatke o zgodovini Karantanije in Panonije tega časa). Po Kocljevem padcu (ali smrti) po letu 874 je Metod do svoje smrti 885 deloval še na Moravskem, njegovi učenci pa so se morali zatem pred ofenzivo frankovske duhovščine umakniti v Bolgarijo, na Kvarnerske otoke in v Dalmacijo. Panonija je prišla pod močnejši neposreden frankovski vpliv – skupaj s Karantanijo in Karniolo jo je 876 v svojo upravo prevzel Arnulf Koroški, kasneje vzhodno-frankovski kralj (887–899) in cesar. Gospodarske in kulturne uspehe v Panoniji pa so že v kratkem času uničile vojne med Franki in Moravani (po 882) ter madžarska pustošenja.

Madžari so prišli v Podonavje v zadnjih desetletjih 9. stol. kot vojaški zavezniki najprej Moravanov, nato Frankov, nazadnje pa so se naselili med Tiso in Donavo ter samostojno obvladovali Panonsko kotlino. Arnulfovi ukrepi za zaščito frankovskega Podonavja so bili neuspešni. Leta 899 so Madžari prvič vdrli v Italijo, leta 900 na Bavarsko, sledilo pa je pol stol. pustošenja Srednje Evrope, v katerem so najmanj dvaindvajsetkrat prečkali slovansko ozemlje. To jim je bilo omogočeno zlasti po uničujočem porazu bavarске vojske pri Bratislavi

907, ko se je frankovski red na jugovzhodu (razen v Karantaniji) dokončno sesul. Današnje slovensko ozemlje je postalo prehodna cona vpadov v Italijo. Furlanija ob madžarski vpadni poti (v virih »ogrská cesta«) je bila opustošena in oglejski patriarhi so ozemlje v 10. in 11. stol. ponovno poselili, tokrat s slovenskimi kolonisti (kasneje so se poromanili). Madžarski vpliv in dejanski obseg uničenja, ki so ga prinesli ozemlju današnje Slovenije, pa ostaja v podrobnem neznan. Konec njihovim pohodom je prinesel popolni poraz v bitki na Leškem polju pri Augsburgu proti kralju in kasnejšemu cesarju Otonu I. leta 955.

Začetki sodobne cerkvene organizacije na Slovenskem segajo v zgodnji srednji vek. Antična cerkvena struktura s škofijskimi središči v rimskih mestih je z naselitvijo Slovanov skoraj popolnoma propadla, ohranila se je le v romanskih primorskih mestih pod bizantinsko upravo v Istri in Furlaniji (Trst, Koper, Novigrad, Poreč, Pulj, Pičćen, Oglej). Drugod so jo morali po pokristjanjenju Slovanov vzpostaviti popolnoma na novo. Osnovo je pomenila razsodba Karla Velikega iz leta 796 (811), ki je slovensko ozemlje razdelila med dve cerkveni provinci – Oglej in Salzburg – z mejo na reki Dravi, ohranjeno do odprave oglejskega patriarhata leta 1751. Ta razdelitev pa ni obveljala v Panoniji, kjer se je po naselitvi Madžarov in njihovem pokristjanjenju v začetku 11. stol. vzpostavila nova cerkvena organizacija z nadškofijskama v Ostrogonu (Esztergom) in Kaloči (Kalocsa) ter več sufraganskimi škofijskimi. Gornje Prekmurje je sodilo pod škofijo Győr in v ostrogonsko nadškofijo, dolnje Prekmurje pod škofijo v Zagrebu (ustanovljena ok. 1094) in kaločko nadškofijo. V salzburški in oglejski provinci so začele že v 9., zlasti pa po madžarskih vpadih v 10. stol. nastajati temeljne celice cerkvene uprave – župnije, ki so jih šele mnogo kasneje dopolnile vmesne strukture (arhidiaconati in nove škofije). Prvotna župnijska mreža je bila zelo redka in jo izpričujejo nekatere cerkve s starimi karolinškimi in oglejskimi patroniji (sv. Peter, Martin, Rupert, Kancijan, Mohor in Fortunat). V mejni grofiji Kranjski je bilo npr.

v 10.–11. stol. le šest pražunah pri Radovljici, v Kranju pri kasnejši Škofi Loki, Ščevč v Cerknici. Škofije so konstantike naprej samo na Pribinje je le škofija v Kopru v zgodnja (znova je bila vzpostavljena cerkvenimi središči, ki so v padajoče mestne teritorije, tudi precejšnje slovensko ozemlje, Pivka, Brkini). Najmanjši

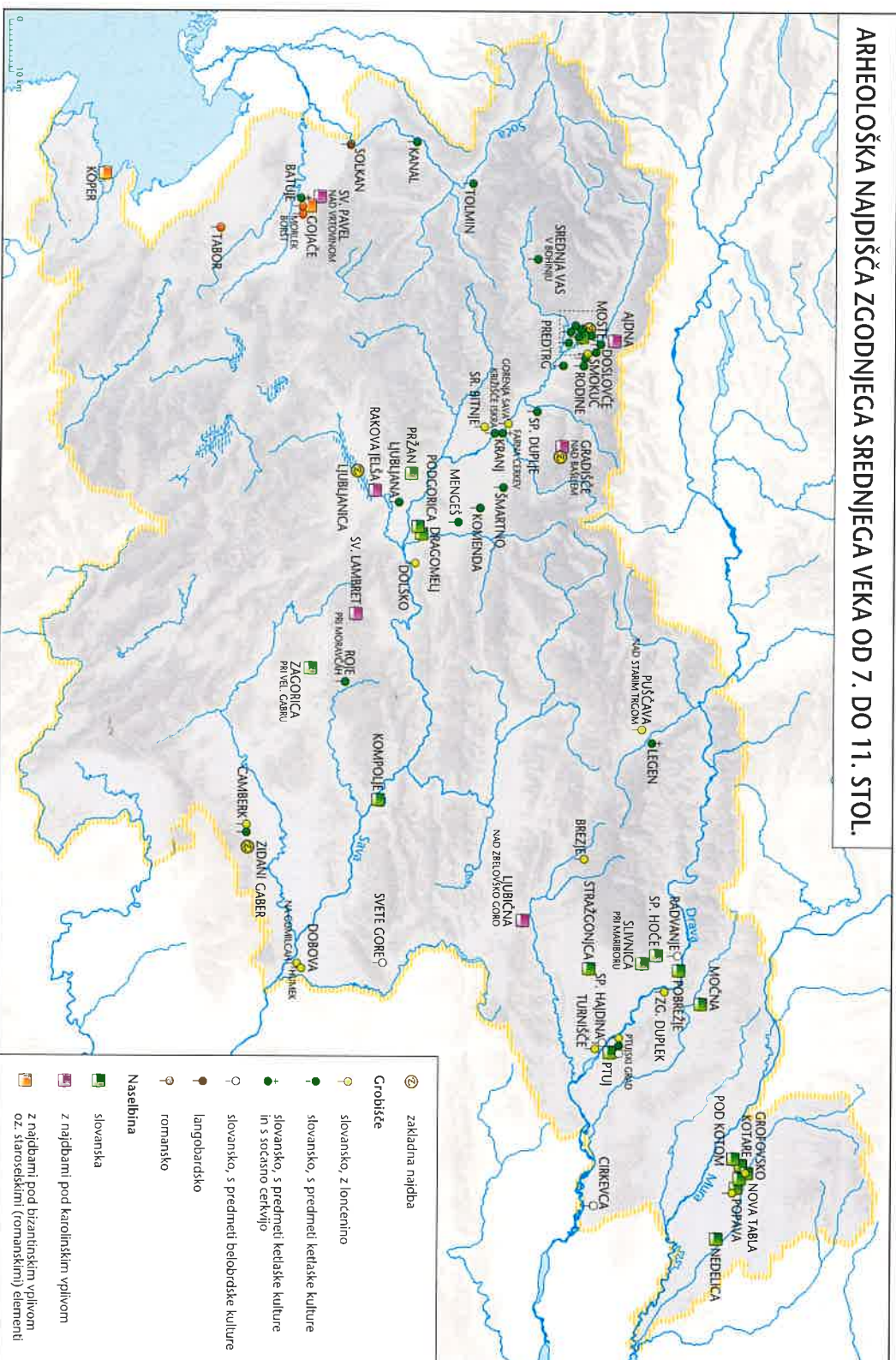
sed na jugovzhodu (razen
sesul. Današnje sloven-
prehodna cona vpadov v
rski vpadni poti (v virih
strošena in ogledski patri-
1. stol. ponovno poselili,
nisti (kasneje so se poro-
in dejanski obseg uniče-
nju današnje Slovenije,
eznan. Konec njihovim
blni poraz v bitki na Le-
proti kralju in kasnejše-
955.

skvencne organizacije na koncu srednjega veka. Antična rimska središča v rimskih kolonijah so bila v rimskih provincah skoraj popolnoma izginjena. V romanskih primorjih in v Istri in Furlaniji so nastajale uprave v Furculis, Poreč, Pulj, Pičen, in v drugih mestih. V pokristijanjenju so nastajale nove. Osnovna celica Velikega iz leta 796 je bila razdeljena med dve celici v Salzburg – z mejo na severu, do odprave oglejskega nadškofstva pa ni obveljalo. V začetku 11. stol. vzpostavila nadškofija in Kaloči (Kalocsa) ter Gornje Prekmurje in v ostrogonsko nadškofijo v Zagrebu pod škofijo. V nadškofijo. V 9. zlati doba so začele že v 9. zlati dobi v 10. stol. nastajati župnije, ki so jih imenovale vmesne strukture (župnije). Prvotna župnijska celica je bila nekatera in jo izpričujejo nekatera imena in oglejskimi patroci, Kancijan, Mohor in Kranjski je bilo npr.

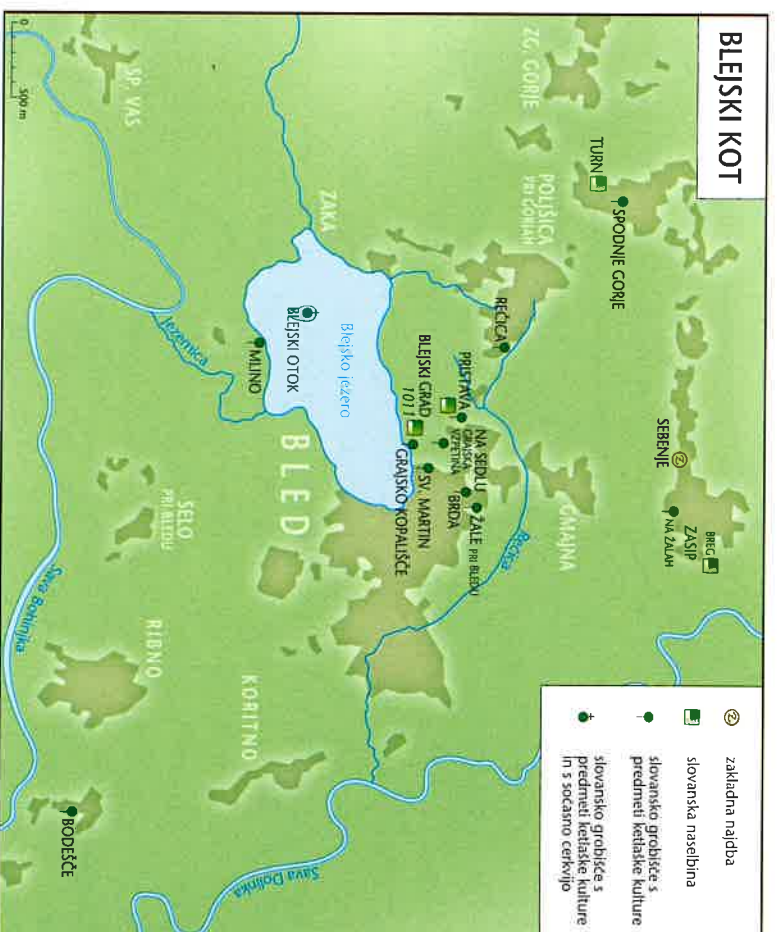
v 10.–11. stol. je šest praznupij s središči na Rodinah pri Radovljici, v Kranju, Mengšu, Stari Loki pri kasnejši Škofji Loki, Šentpetru pri Ljubljani in v Cerknici. Škofije so kontinuirano obstajale od antike naprej samo na Primorskem in v Istri, kjer je le škofija v Kopru v zgodnjem srednjem veku zamrla (znova je bila vzpostavljena 1177). Med temi cerkvenimi središči, ki so većinoma zajemala le pripadajoče mestne teritorije, je le tržaška vključevala tudi precejšnje slovensko ozemlje v zaledju (Kras, Pivka, Brkini). Najmanjši pomen je imela škofija

Pičen (Pedena) v notranjosti Istre, katere škofje pa so kasneje pogosto opravljali funkcijo namestnika oglejskega patriarha za oglejsko ozemlje na Kranjskem in Spodnjem Štajerskem (do Drave). V zgodnjem srednjem veku je na današnjem slovenskem ozemlju izpričan samo ženski samostan v Kopru (leta 908), obstajalo pa jih je nekaj na zahodnem robu, v Furlaniji in Karantaniji (Štivan pri Devinu, Beligna pri Ogleju, Čedad, Landar, Molzbichl na Koroškem). Intenzivno samostansko življenje se je dejansko začelo v 12. stol.

ARHEOLOŠKA NAJDIŠČA ZGODNIEGA SREDNIEGA VEKA OD 7. DO 11. STOL.

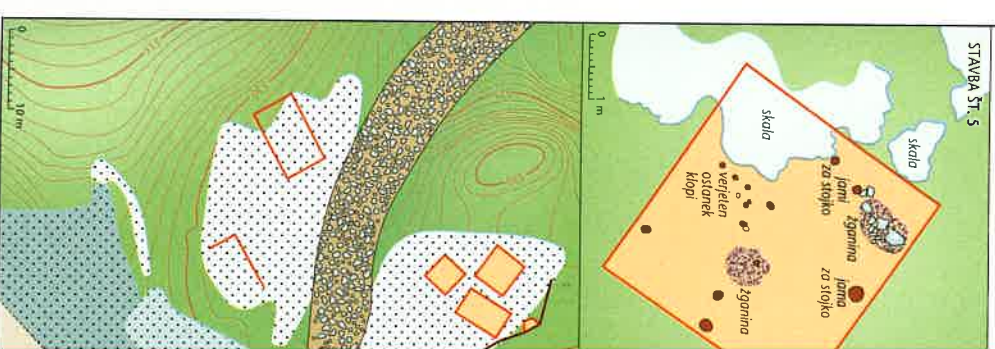

BLEJSKI KOT

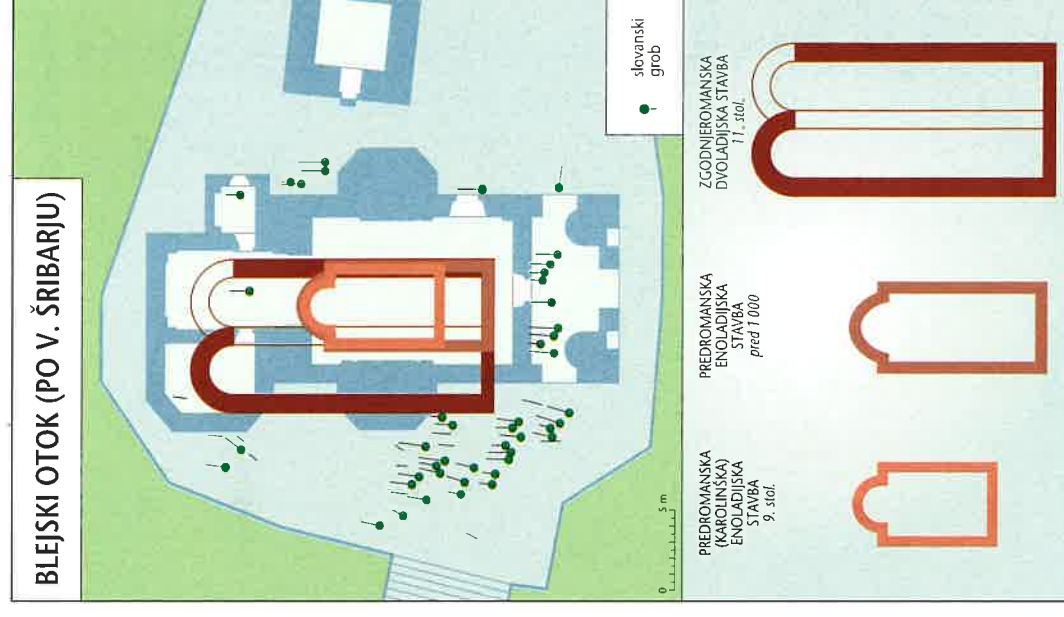
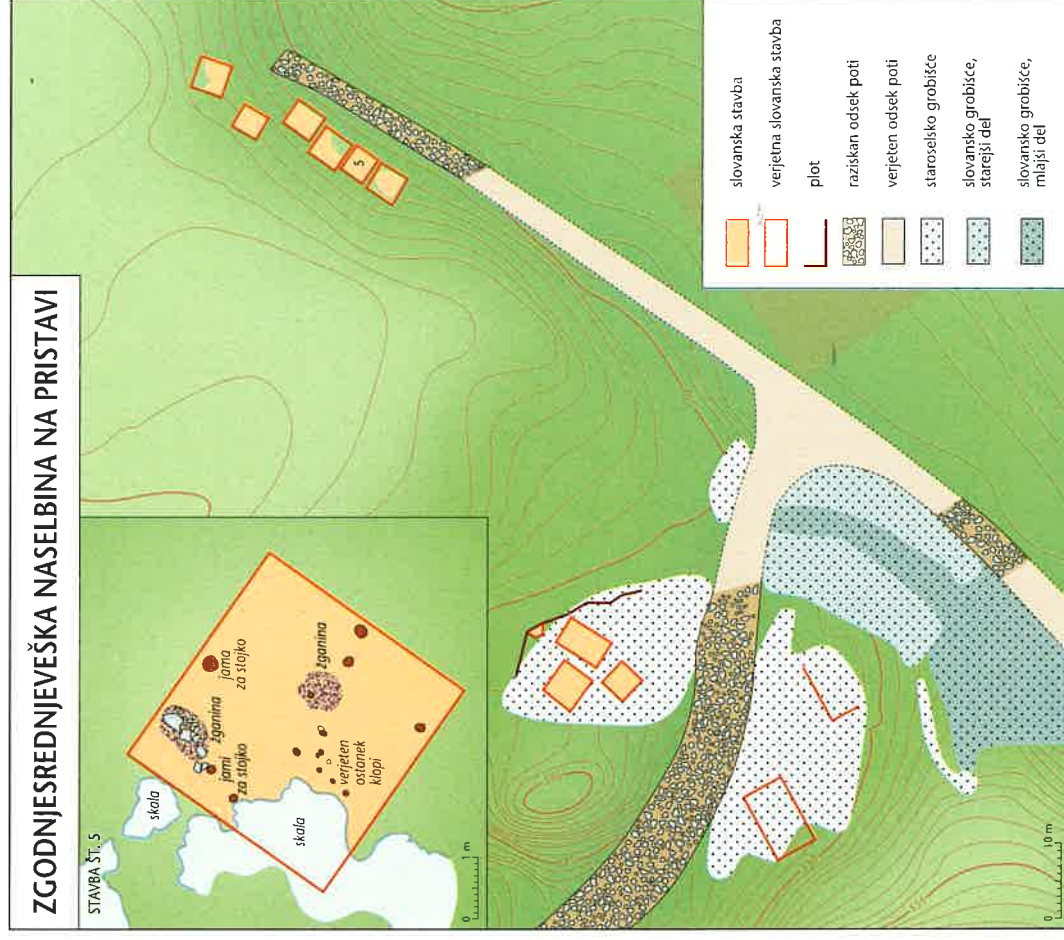
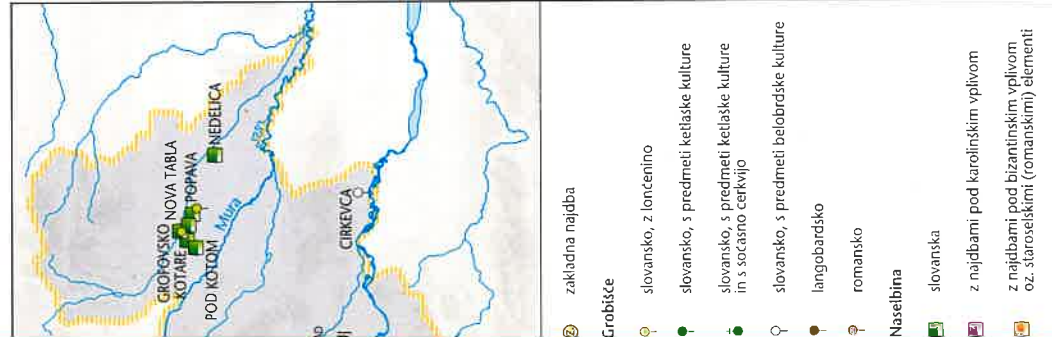

Blejski kot je arheološko najbolj raziskano območje v Sloveniji za zgodnj srednjeveško obdobje, ko so se tam naselili Slovani. Takrat so nastale vasi, poti in kraji s topnimi, ki jih v kulturni krajini prepoznamo še zdaj. Znanih je 17 arheoloških najdišč, predvsem grobišča, pa tudi ostanke naselbin in poti, zlasti na Pristavi pod Blejskim gradom, in sakralne arhitekture na blejskem Otoku; posebna najdba je zaklad železnih predmetov iz Sebenj pri Zasiplu. Središče naselitve je bila grajška vzpetina z okolico, kjer je stala utrjena naselbina že v pozni antiki in prav tako v slovanski dobi, vendar je ostanke v začetku 11. stol. prekril grad, omenjen prvič v listini iz leta 1011 kot *castellum*. Zgrajen je moral biti kmalu potem, ko je 10. 4. 1004 nemški kralj Henrik II. podaril škofu iz Britsna na Tirolskem posest z imenom Veldes (Bled). S tem so bili prebivalci dotedanje staroslovanske župe vključeni v nastajajočo fevdalno blejsko gospodstvo, grad pa je celih osem stoletij gospodoval kot upravno, gospodarsko, kulturno središče brixenske zemljiške posesti. Podatki o najdiščih in najdiščnih strukturah, bogato arheološko gradivo ter številni pisni viri iz 11. stol. in poznejšega časa, od srednjeveških utbarjev do katastrov iz 19. stol., so

ZGODNIESREDNJEVEŠKA

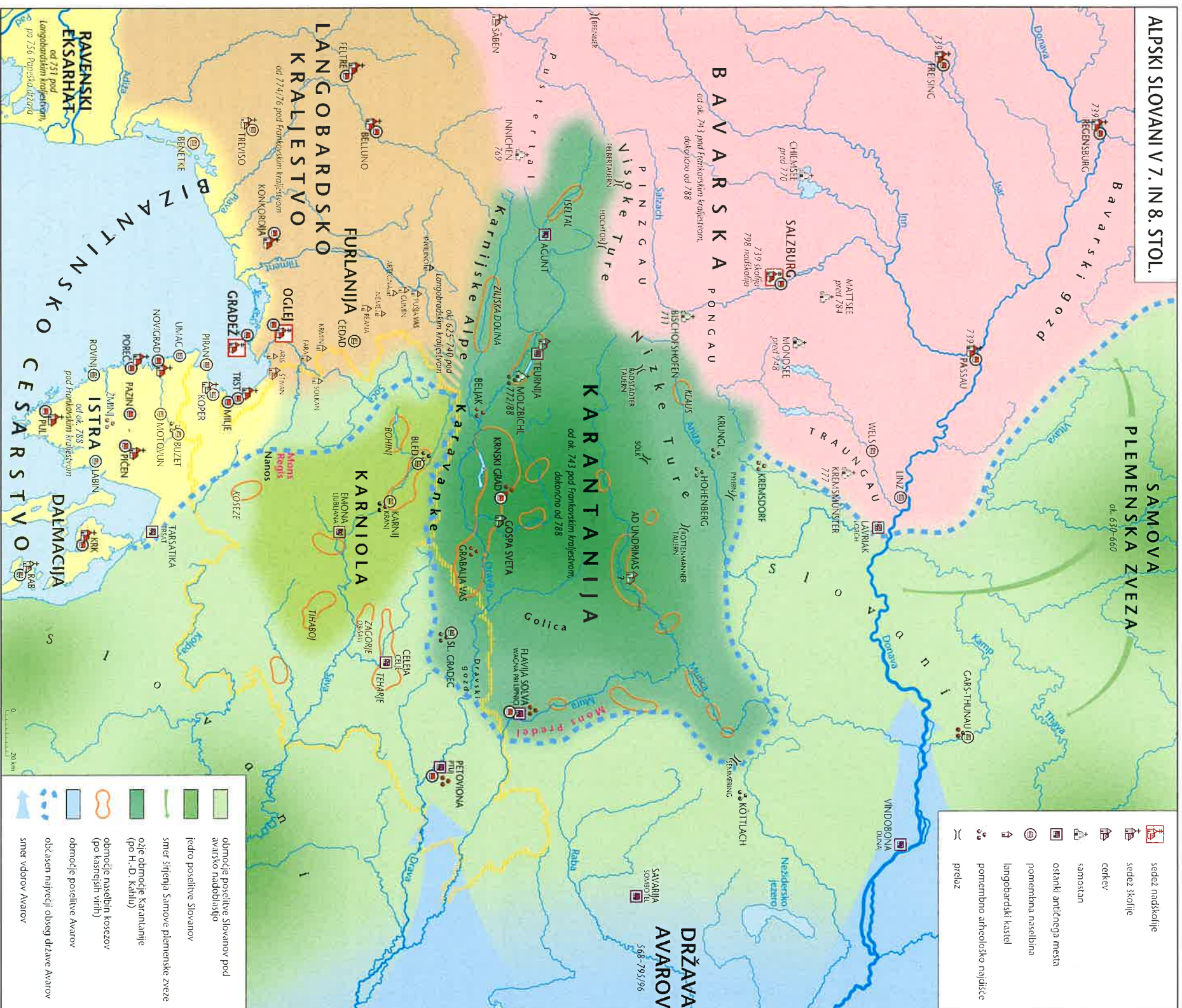

omogočili natančne arheološke o razvoju poselitve in tudi o zvoja srednjeveške agrarne države. Najpomembnejše in največ pod Blejskim gradom, na katero veliko grobišče prebivalcev i griču. V pozni antiki oz. v obdobju stev so umrle tam pokopavaleci: odkritih je bilo 147 grobov 7. stol., razdeljenih na več d ohranjenem cestišču, ki je voo Na drugi strani poti so imeli p slovanski naseljenci: 233 grobov tretjine 7. stol. oz. 8. stol. grobišče je vodila pot vzh o naselbine, kjer so bili izkop sledovi še petih stavb naselbi hodno, v plasti nad staroselski in slovanski grobovi se razlik tako se po antropoloških zna sija. Najdišče na Pristavi osve Blejski kot, kaže pa tudi na str poznoantične kulture.

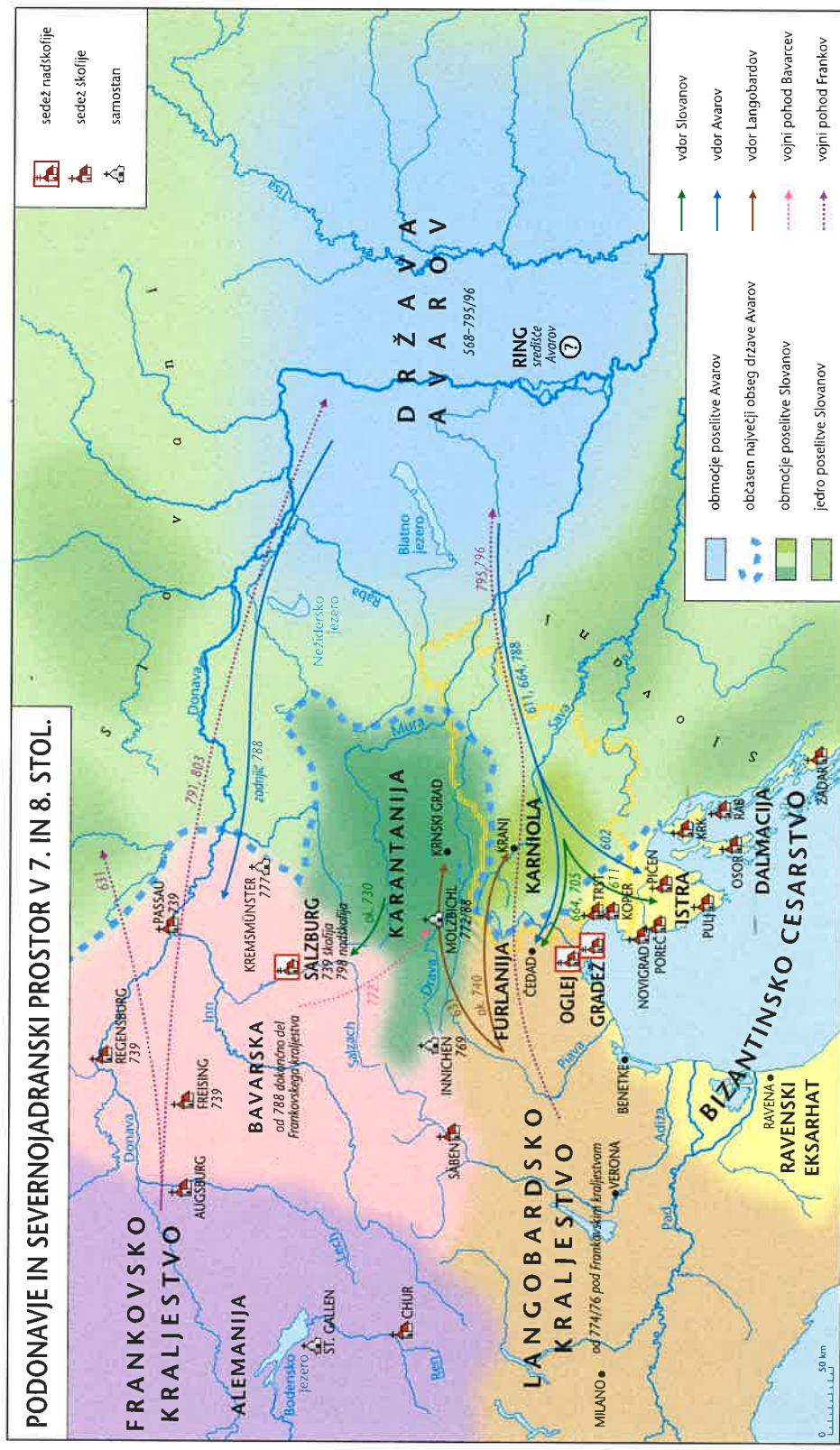
omogočili natančne arheološko-zgodovinske raziskave o razvoju poselitve in tudi o gospodarskih temeljih razvoja srednjeveške agrarne družbe v Bleiskem kotu.

Najpomembnejše in največje najdišče je Pristava pod Blejskim gradom, na kateri je bilo v železni dobi veliko grobišče prebivalcev iz naselbine na grajskem griču. V pozni antiki oz. v obdobju preseljevanja ljudstev so umrle tam pokopavali romanizirani staroselci: odkritih je bilo 147 grobov iz 6. in prve tretjine 7. stol., razdeljenih na več delov in razporejenih ob ohranjenem cestišču, ki je vodilo proti grajski vzpetini. Na drugi strani poti so imeli poznejše svoje pokopališče slovanski naseljenci: 233 grobov sega v čas od zadnje tretjine 7. stol. oz. 8. stol. do konca 10. stol. Čez grobišče je vodila pot vzhodno do bližnje sočasne naselbine, kjer so bili izkopani ostanki šestih stavb. sledovi še petih stavb naselbine pa so bili najdeni za- hodno, v plasti nad staroselskim grobiščem. Staroselski in slovanski grobovi se razlikujejo po pridatkih, prav tako se po antropoloških značilnostih razlikujejo oko- stja. Najdišče na Pristavi osvetljuje naselitev Slovanov v Blejski kot, kaže pa tudi na stike s staroselci ob zatonu poznoantične kulture.

Ozemlje jugovzhodne Slovenije, ki si je leta 743 (dokončni vojvodino Bavarcev in 774 v središčem v Panoniji, 1. meji Bavarke in Italije reševnega dela Jadranskega bilo do Bizantinskega cesarstva časa upadal.

Slovani so se v Vzhodni desetletij 6. stol., največje (z Moravske) proti jugu in notranosti (v povezavi z je prišlo do spopadov z Bavarci, kjer se je ustalila meja so Slovani ok. leta 600 že pa se je meja ustalila ka Langobardi v začetku 8. gručevnato obrobje Furlan Slovan v Karantaniji s domnevno del Samove p Češkem, ki se je upla av smrti 659 so Avari obn lom Srednje Evrope, ven samostojnost v odnosu da Bavarcev in Langobardov tvoiba zgodnjega srednje

Ozemlje jugovzhodne Srednje Evrope sta v 7.–8. stol. politično obvladovali dve »velesili«: frankovska država, ki si je leta 743 (dokončno 788) podredila plemensko vojvodino Bavarcev in 774–776 kraljestvo Langobardov v Italiji, ter država nomadskih Avarov (Obrov) s središčem v Panoniji, ki so obvladovali ozemlje do mej Bavarke in Italije ter tam živeča ljudstva. Zaledje severnega dela Jadranskega morja, vključno z Istro, je bilo del Bizantinskega cesarstva, katerega vpliv pa je v tem času upadal.

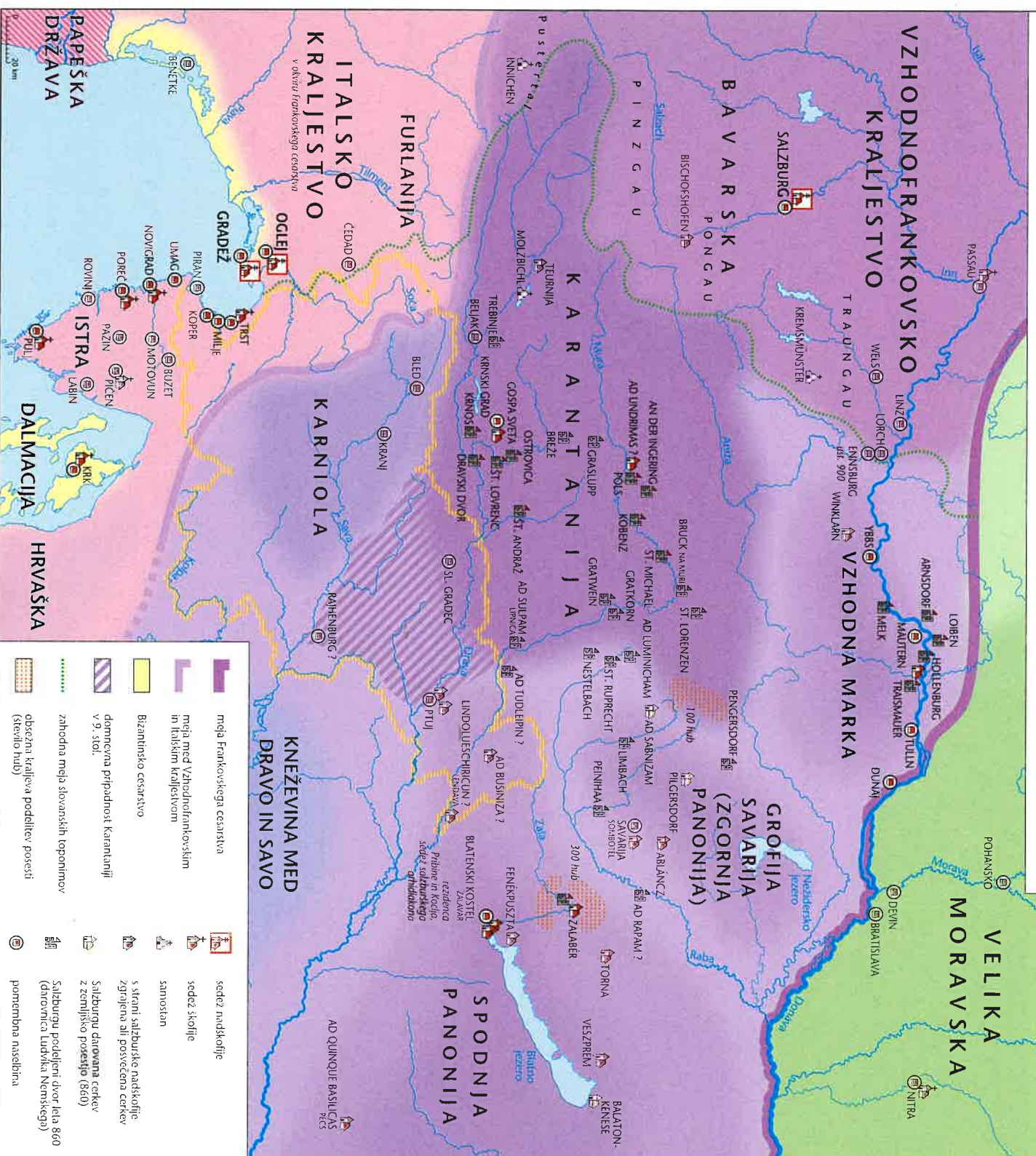
Slovani so se v Vzhodne Alpe naseljevali od zadnjih desetletij 6. stol., najverjetneje iz dveh smeri: s severa (z Moravske) proti jugu ter z jugovzhoda proti alpski notranjosti (v povezavi z Avari). Že v 90. letih 6. stol. je prišlo do spopadov z Bavarci ob zgornjem toku Drave, kjer se je ustalila meja slovanske poselitve. V Istri so Slovani ok. leta 600 že dosegli Kraški rob, v Posočju pa se je meja ustalila kasneje – dokazujejo jo boji z Langobardi v začetku 8. stol., ko so Slovani poselili gričevnato obrobje Furlanske nižine.

Slovani v Karantaniji so bili v drugi tretjini 7. stol. domnevno del Samove plemenske zveze z jedrom na Češkem, ki se je uprla avarski nadoblasti. Po Samovi smrti 659 so Avari obnovili oblast nad velikim delom Srednje Evrope, vendar je Karantanija ohranila samostojnost v odnosu do Avarov, pa tudi do Frankov, Bavarcev in Langobardov. Bila je najstarejša politična tvorba zgodnjega srednjega veka v Vzhodnih Alpah.

Karantanci so bili polietnična skupnost. Poleg konec 6. stol. priseljenih Slovanov so jo sestavljali še drugi etnični drobci (romanski staroselci, Hrvati, Avari), povezovali pa so jih tradicija, skupni običaji in pravne norme. Kljub vsemu so bili slovansko ljudstvo in so jih za take imeli tudi sodobniki. Njihova etnogeneza z lastno identiteto (imenom) je bila dokončana najkasneje v začetku 8. stol. V dogodkih ok. 740 so se pojavili kot etnično in politično izoblikovana skupnost z lastnim knezom. Knez Borut se je tedaj za pomoč proti pritisku Avarov obrnil na Bavarce, kar je prineslo formalno podreditev Bavarski in posredno frankovskemu kralju. S pokristjanjenjem knežje rodbine se je sredi 8. stol. s prihodom prvih salzburških duhovnikov začelo širjenje krščanstva, ki ga niso mogli zadržati niti trije upori poganske opozicije (763, 765, 772). S pokristjanjenjem je bila Karantanija tudi politično integrirana v zahodno krščansko občestvo.

Karniola – s Slovani poseljeno ozemlje južno od Karavank – ni bila del Karantanije, temveč je imela samostojen politični razvoj. Naseljevali so jo Karniolci, ki jih frankovski viri leta 820 omenjajo poleg Karantancev. Karniola je bila do vojne Karla Velikega proti Avarom konec 8. stol. v vplivnem območju avarskega kaganata in s propadom avarske moči je očitno prišlo tudi na tem ozemlju do etnogeneze – oblikovanja samostojnega slovanskega ljudstva. Središče Karniole je bil arheološko dobro dokumentirani Kranj (Karnij).

KARANTANIJA IN KOČLEVA KNEŽEVINA V OKVIRU VZHODNOFRANKOVSE DRŽAVE V 9. STOL.

Od podreditve Bavarske (788), langobardske Italije (774/776) ter bizantinske Istre (ok. 788) je frankovska država Karla Velikega mejila neposredno na območje pod avarsko nadoblastjo. Leta 791 se je začela dolgotrajna voja proti Avatom (s premori do 803), ki je Frankom prinesla celotno Srednje Podonavje. Obenem so na ruševinah avarskega kaganata nastajale nove regionalne skupnosti in identitete (etnogenezе). V vrh se – poleg starejših Karantancev – pojavijo nova slovanska ljudstva: Čehi, Moravani, Hrvati, tudi Karniolci.

Ogromno novoosvojevano ozemlje je bilo prvotno razdeljeno med dve veliki mejni krajini – bavarska Vzhodna krajina je vključevala Karantanijo in severni del panonskega prostora, Furlanska krajina pod upravo furlanskega vojvode pa Istro, ozemlje sedanje Slovenije ter Slavonijo do Srema. Na celotnem območju so še obstajale odvisne plemenske kneževine z notranjo avtonomijo (Karantanija, Karniola, kneževina med Savo in Dravo pod Ljudevitom, Gačani v Liki). Že med vojaškim pohodom 796 so bili položeni tudi

PODONAVJE IN SEVERNO

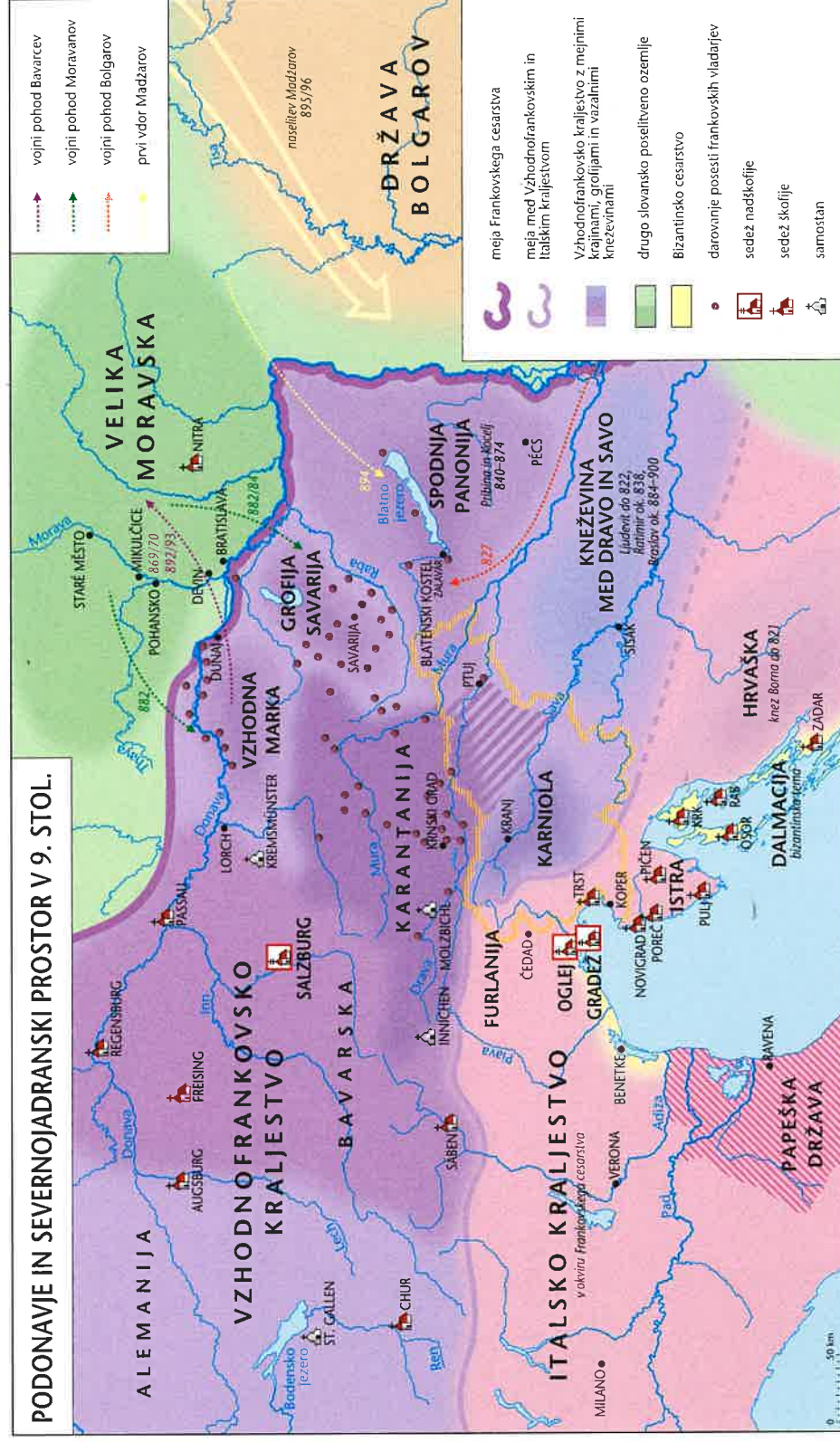
temelji za misijonsko delovanje (zlasti nadškofije Salzburg in ki naj bi ozemlje družbeno in frankovsko krščansko občestvo

Širok protifrankovski upo

savskega« (819–823) – prid Karoli in del Karantancev Bolgarov v Panonijo sta povz francovskega jugovzhoda, ki (828). Delno samostojne kneževine in nadomeščene z grofovskimi izničeni politični temelji pos Karantancev in Karniolcev in pokrajinsko ime). Obenem vojnah osvojevano ozemlje zd varske Vzhodne krajine in s Nemškega (Vzhodnofrankovs ren slovenski prostor se je drž navetel na sever (do 1918), me ostale na kraških prelazih.

V frankovski Spodnji Panon zdanjše vzhodnoslovensko oz ok. 840 kot frankovski vazal i knez Nitre na Slovaškem. Od k je prejel v fevd obsežno ozet oblast) in v Blatenskem Kost (zdaj Zalačar). V pokrajino so

PODONAVJE IN SEVERNOJADRANSKI PROSTOR V 9. STOL.

temelji za misijonsko delovanje med Slovani in Avari (zlasti nadškofije Salzburg in patriarhata v Ogleju), ki naj bi ozemlje družbeno in kulturno integriralo v frankovsko krščansko občestvo.

Širok protifrankovski upor kneza Ljudevita »Posavskega« (819–823) – pridružili so se mu tudi Karniolci in del Karantancev – ter leta 827 vdor Bolgarov v Panonijo sta povzročila upravno reformo frankovskega jugovzhoda, ki je imela trajne posledice (828). Delno samostojne kneževine so bile odpravljene in nadomeščene z grofovsko upravo. S tem so bili izničeni politični temelji posebne etnične identitete Karantancev in Karniolecev (ohranjeni pa tradicija in pokrajinsko ime). Obenem je bilo vse v avarskih vojnah osvojeno ozemlje združeno pod upravo bavarske Vzhodne krajine in s tem kraljestva Ludvika Nemškega (Vzhodnofrankovske države). Skoraj celoten slovenski prostor se je državno-upravno za trajno navezal na sever (do 1918), meje italškega kraljestva so ostale na kraških prelazih.

V frankovski Spodnji Panoniji – zajemala je tudi zdajšnje vzhodnoslovensko ozemlje s Prujem – se je ok. 840 kot frankovski vazal ustalil Pribina, nekdanji knez Nitre na Slovaškem. Od kralja Ludvika Nemeškega je prejel v fevd obsežno ozemlje (847 še grofovsko oblast) in v Blatenskem Kostelu zgradil prestolnico (zdaj Zalavár). V pokrajino so se naseljevali slovanski

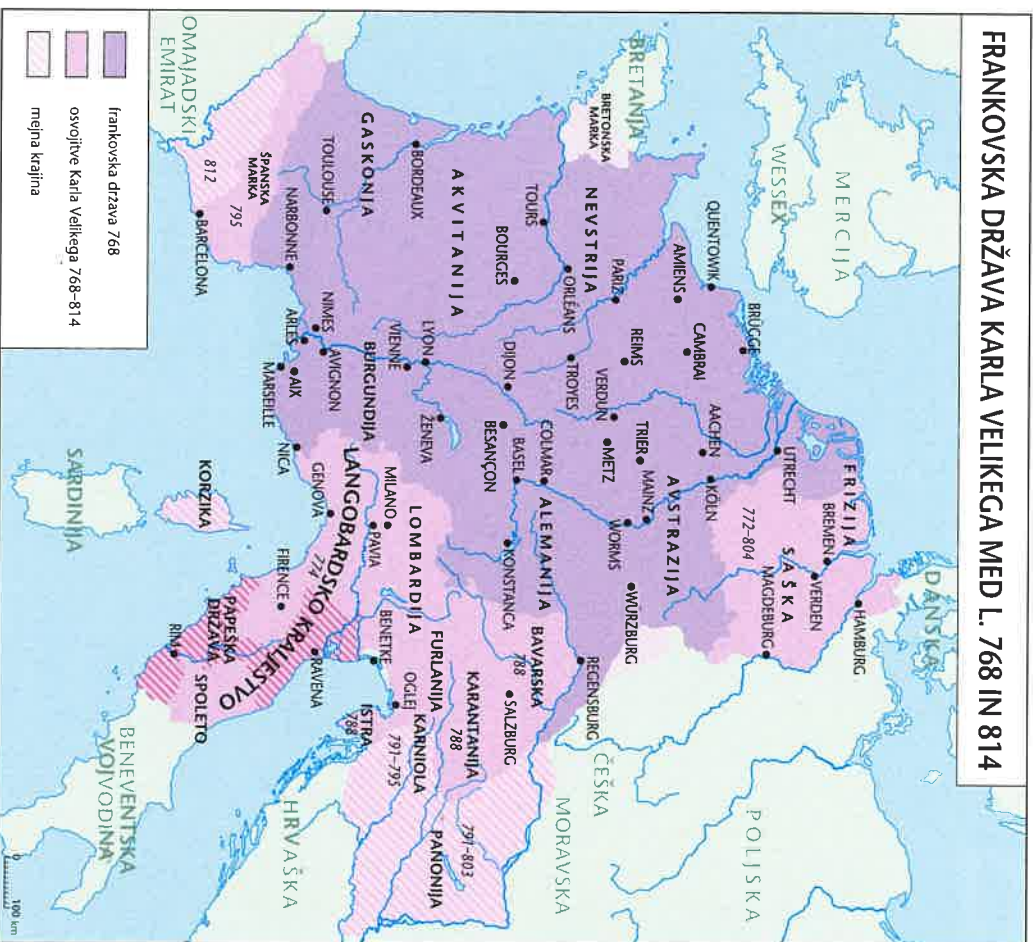
kolonisti iz Karantanije in ozemlja severno od Donave, Bavarci idr., salzburška nadškofija pa je začela intenzivno misijonsko delovati (več deset novoposvečenih cerkev). Po očetovi smrti je pokrajini vladal še sin Kocelj (ok. 861–874). Kljub etnični mešanici je imela Spodnja Panonija prevladujoč slovanski značaj in 867 sta se z Moravskega sem umaknila Konstantin (Ciril) in Metod. Po bratovi smrti je Metod z učenci v pokrajini učinkovito širil slovansko bogoslužje in v kratkem popolnoma izrinil salzburško Cerkev. Po letu 874 (domnevni Kocjevi smrti) so nadaljevali delo na Moravskem.

Ob smrti vzhodnofrankovskega kralja Ludvika Nemškega 876 je upravo nad vzhodnimi pokrajinami od očeta Karlmana prevzel Arnulf, kasneje imenovan »Koroški«. Njegovo gospostvo je zajemalo Karantanijo, Karniolo, nekdanjo Koceljevo Spodnjo Panonijo ter ozemlje med Dravo in Savo – v virih skupno imenovano »Arnulfovo kraljestvo« –, znotraj katerega je imela Karantanija osredniji politični in gospodarski pomen (s karolinško rezidenco na Krnskem gradu). V tem času so v pokrajini že intenzivno nastajala fevdalna zemljiška gospostva, po letu 873 je bila obnovljena tudi institucija samostojnega pokrajinskega škofa.

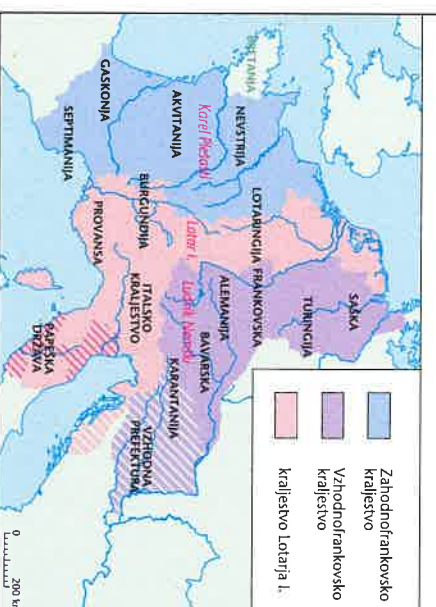
Panonijo je po letu 882 doletelo več uničevalnih vojn med kraljem Arnulfom in knezom Velike Moravske Svetopolkom. V njih so sodelovali tudi

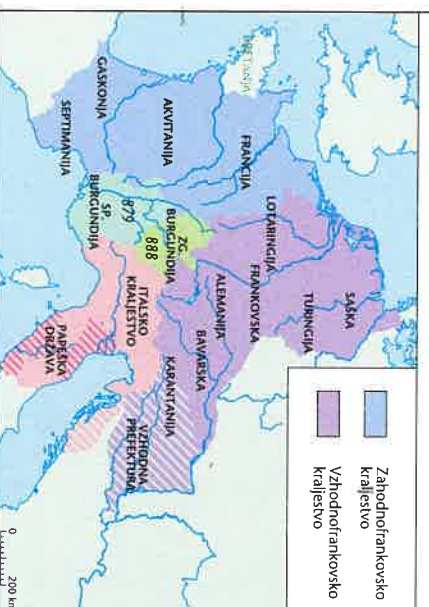
FRANKOVSKA DRŽAVA KARLA VELIKEGA MED L. 768 IN 814

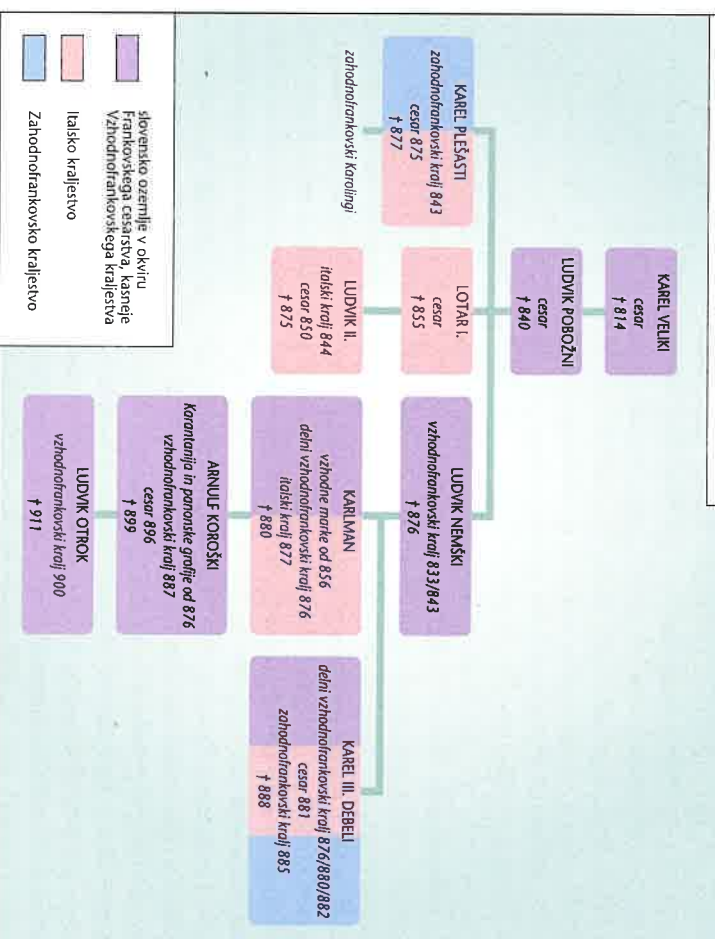
RAZDELITEV FRANKOVSKA DRŽAVE L. 843

RAZDELITEV FRANKOVSKA DRŽAVE L. 880

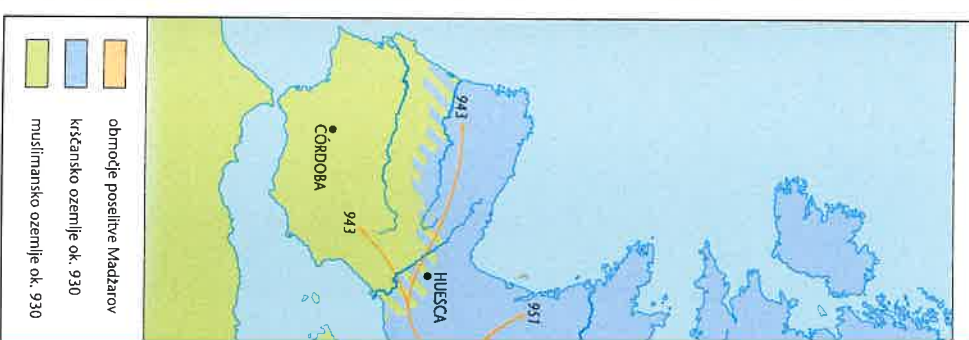
KAROLINGI IN SLOVENSKO OZEMLJE

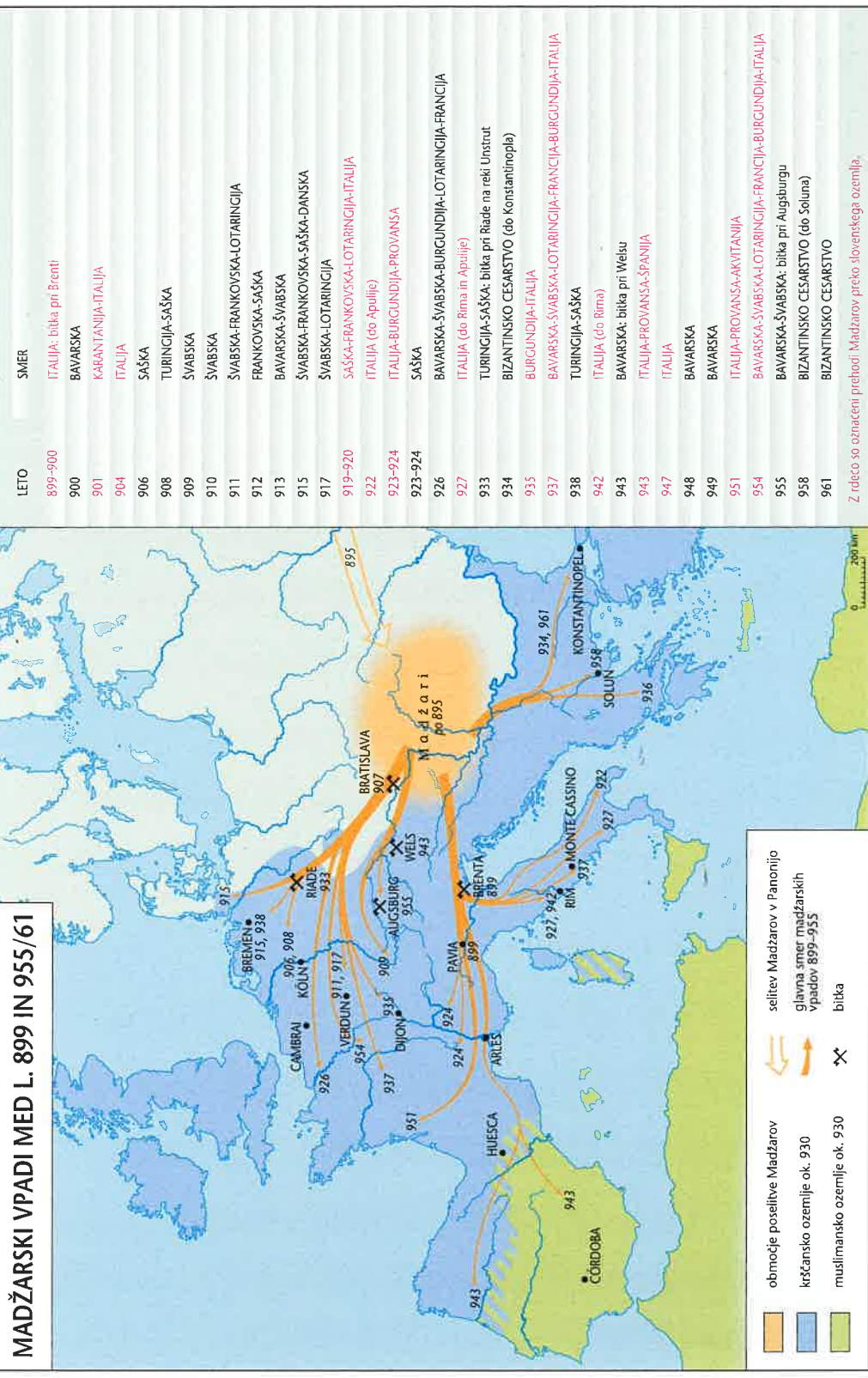
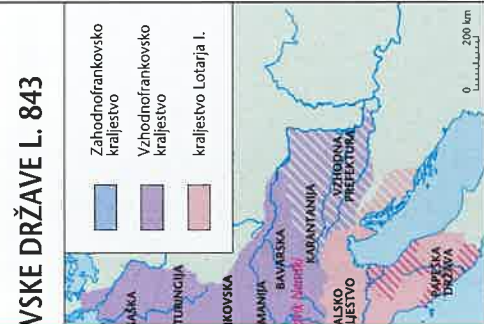
Mađžari in postajali glavna grožnja frankovski uredivi. Arnulf je obrambo panonske meje 896 zaupal Braslavu, knezu ozemlja med Dravo in Savo, ki je prevzel upravo nad celotnim ozemljem do Donave na severu. Z začetkom rednih mađžarskih vpadov v Italijo in Srednjo Evropo (899/900) se je frankovska ureditev v Panoniji sesula. Ohranila se je le v Karantaniji, ob Donavi na severu pa je mejna reka ponovno (kot v času Avarov) postala Aniža.

Cesar Ludvik Pobožni je leta 817 izdal zakon o nasledstvu na prestolu (*Ordinatio imperii*), ki naj bi zagotovil enotnost karoliškega cesarstva. Kmalu pa so izbruhnili spori in leta 843 je v Verdunu prišlo do trajne (s kasnejšimi spremembami) razdelitve države na tri dele. Novi delitvi leta 870 in zlasti 880 sta dokončno zarisali meje med Zahodnofrankovsko in Vzhodnofrankovsko državo ter Italijo. Kljub kratkotrajni združitvi vseh treh delov pod Karlom III. Debelim (885-887), so se te meje v grobem ohranile vse do 15. stol. Čas Arnulfa Koroškega (887-899), ki je začel svoj vzpon na vzhodnofrankovski prestol v jugovzhodnih markah, je pomenil zadnji blesk v zatonu karoliškega obdobja.

MADŽARSKI VPADI MED

Zahodni svet je spoznal se prvič pojavili na meji Vzendar brez trajnejših posledic naprej prebivala v stepah a kjer so se naselili ok. 830. k krat posegli na zahod, leta 8 nov proti Bavarcem pred Du kralja Arnulfa Koroškega pr na lastno pest vdrti čez Donat V naslednjih letih (od 895/ Zakarpatija in postopna pose Mađžarski vpadi prek slov čeli z velikim vdorom v Italij vojske kralja Berengarja ob r severno Italijo in tam prezim prišlo do edinega poznane v bila sicer edina od frankovskij kjer sta se družbena in politič lahko ohranili. Po sporazum po 904 vdorov v Italijo ni bil seve ne dežele. Do leta 906 je vska država in sledil je prvi v prišlo pri Bratislavi do bitke, dnje Evrope. Velika bavorska

Zahodni svet je spoznal Madžare leta 862, ko so se prvič pojavili na meji Vzhodnofrankovske države, vendar brez trajnejših posledic. Njihova glavnina je še naprej prebivala v starih severnih od Črnega morja, kjer so se naselili ok. 830. Konec 9. stol. so še nekajkrat posegli na zahod, leta 881 kot zavezniki Moravanov proti Bavarcem pred Dunajem, 892 kot zavezniki kralja Arnulfa Korškega proti Moravanom, 894 pa so na lastno pest vdrli čez Donavo in opustošili Panonijo. V naslednjih letih (od 895/96) je sledila preselitev iz Zakarpatja in postopna poselitev Panonije.

Madžarski vpadi prek slovenskega ozemlja so se začeli z velikim vdorom v Italijo 899 ter porazom italške vojske kralja Berengarja ob reki Brenti, ko so oplenili severno Italijo in tam prezimili (899-900). Leta 901 je prišlo do edinega poznanege vpada v Karantanijo – ta je bila sicer edina od frankovskih pokrajin na jugovzhodu, kjer sta se družbeno in politična struktura v tem času lahko ohranili. Po sporazumu s kraljem Berengarjem po 904 vdorov v Italijo ni bilo 15 let; preusmerili so se v severne dežele. Do leta 906 je bila uničena velikomoravska država in sledil je prvi vdor na Saško. Leta 907 je prišlo pri Bratislavi do bitke, ki je odločila o usodi Srednje Evrope. Velika bavarska vojska je bila premagana,

padla je elita plemstva, vključno z vojvodo, salzburskim nadškofom, dvema škofoma, tremi opati in 19 grofi. Pot ob Donavi na zahod je bila odprta; začeli so se vsa-koletni vpadi prek Bavarke in Švabske, ki so občasno segali v Francijo, tudi do atlantske obale, in na sever do Danske. Z letom 919 se je začelo novo obdobje vdorov v Italijo čez slovensko ozemlje. Na največjem pohodu 937 so Madžari vdrl globoko v Francijo (do Atlantika), obkrožili Alpe in se čez Italijo vrnili v Panonijo, leta 943 pa prodrli celo v Španijo. Med zadnjim velikim pohodom po Evropi so 954 ponovno obkrožili Alpe, že naslednje leto (955) pa je nemški kralj Oton I. z veliko zmago v bitki na Leškem polju pri Augsburgu končal to dramatično poglavje evropske zgodovine. Madžari so se ustalili v Panoniji in se s pokristjanjenjem in kronanjem Štefana I. za kralja (1000/1001) postopno vključili v skupnost evropskih krščanskih ljudstev.

V nekaj več kot pol stol. so Madžari najmanj 22-krat prečili sedanje slovensko ozemlje, ki je postalo prehodno območje njihovih pohodov na zahod. Pot jih je vodila po nekdanji rimski cesti iz Panonije prek Puja (rimskega most), Celja in Ljubljane skozi Vipavsko dolino v Furlanijo, vendar njihov dejanski vpliv na ta prostor ostaja v podrobnem neznani.

This map illustrates the Carolingian Empire in the 9th century, divided into several kingdoms. The Metropolis of Aquileia is highlighted in red. The map shows the following regions and cities:

- Kingdom of Italy (purple):** Includes cities like Milan, Pavia, and Verona.
- Kingdom of Bavaria (green):** Includes cities like Regensburg, Passau, and Salzburg.
- Kingdom of Saxony (yellow):** Includes cities like Magdeburg and Halle.
- Kingdom of Francia (blue):** Includes cities like Paris and Orléans.
- Kingdom of the Frisians (orange):** Includes cities like Frisia and Groningen.
- Kingdom of the Lombards (red):** Includes cities like Pavia and Milan.
- Kingdom of the Avars (brown):** Includes cities like Vienna and Bratislava.
- Kingdom of the Magyars (pink):** Includes cities like Budapest and Debrecen.

The Metropolis of Aquileia is located in the northern part of the empire, near the border with the Kingdom of Italy. It is marked with a red square and the text "Metropolis of Aquileia".

Oglejska škofija je v virih izpricana od leta 284. Od 5. stol. so oglejski nadškofje izvajali metropolitansko oblast nad škofijami od severne Italije do Donave. Od 6. stol so si lastili naslov patriarha (papež ga je priznal šele v 8. stol.). Zaradi teološkega spora »o treh poglavjih« je 607 prišlo do razdelitve patriarhata na shizmatični del (sedež v Kriminu oz. Čedadu, ok. 700 ponovno združen z Rimom in kasneje vrnjen v Oglej) in Rimu zvesti del (sedež v Gradežu). S tem sta za dolga stol. nastala dva patriarhata – oglejski in gradski. Od sinode v Mantovi leta 827 so v oglejsko

V Salzburgu je že ok. leta 700 deloval frankovski škof sv. Rupert, trajno škofijo pa je 739 ustanovil anglosaški misijonar sv. Bonifacij ter omejil njeno ozemlje na Bavarskem (proti škofijam Passau, Freising, Regensburg). Na jugu je njen vpliv zaradi oglejske nedejavnosti sprva segal globoko na slovensko ozemlje. Papež Leon III. je na poziv Karla Velikega 798 salzburško škofijo povzdignil v nadškofijo in bavarsko metropoli-
io. Duhovno in kulturno središče je bila benediktinska opatija sv. Petra v Salzburgu, ki je imela pomembno vlogo pri pokristjanjevanju ljudstev na ozemljih sedanje Avstrije, Češke, Slovaške, Madžarske in Slovenije.

OGLEJSKA STOLNICA

S

ZIONIK

severno Teodorikova dvorana

KRIPTA
IZKOPANJ
podzemni ostanke
mračkriega bliska
severne Teodorikove
dvorane

KRIPTA

PREZBIT

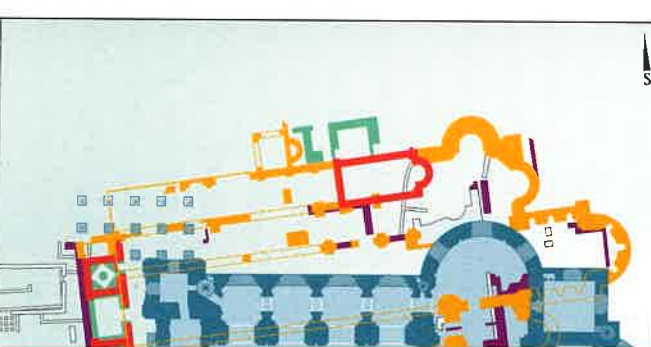
OLTA

VHOD

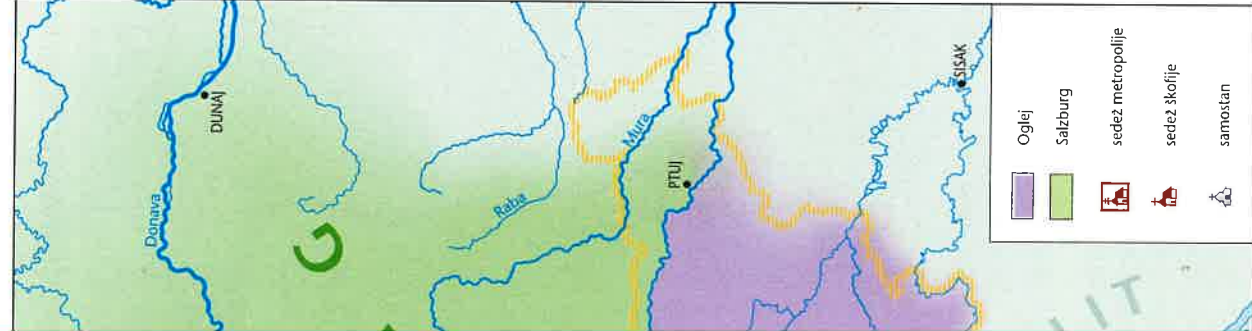
KRESTNJANJE

0 10 m

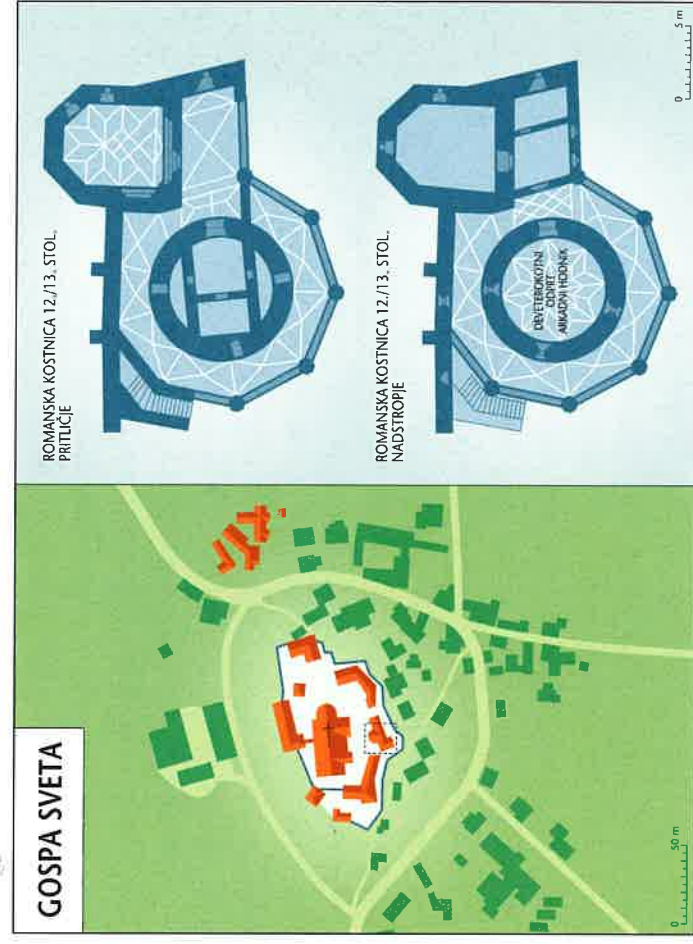
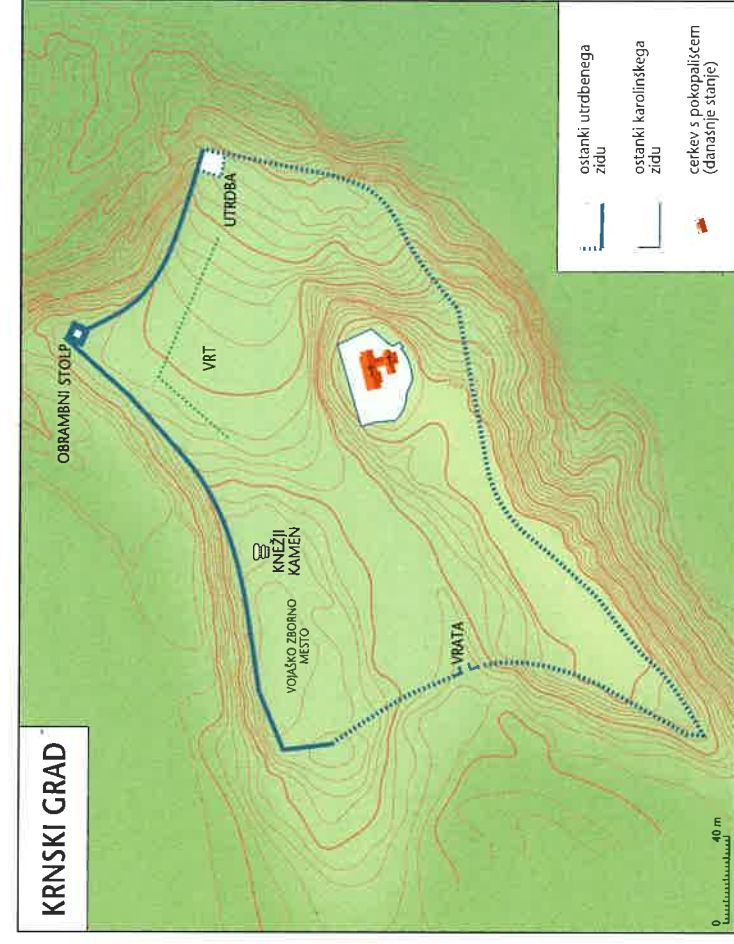
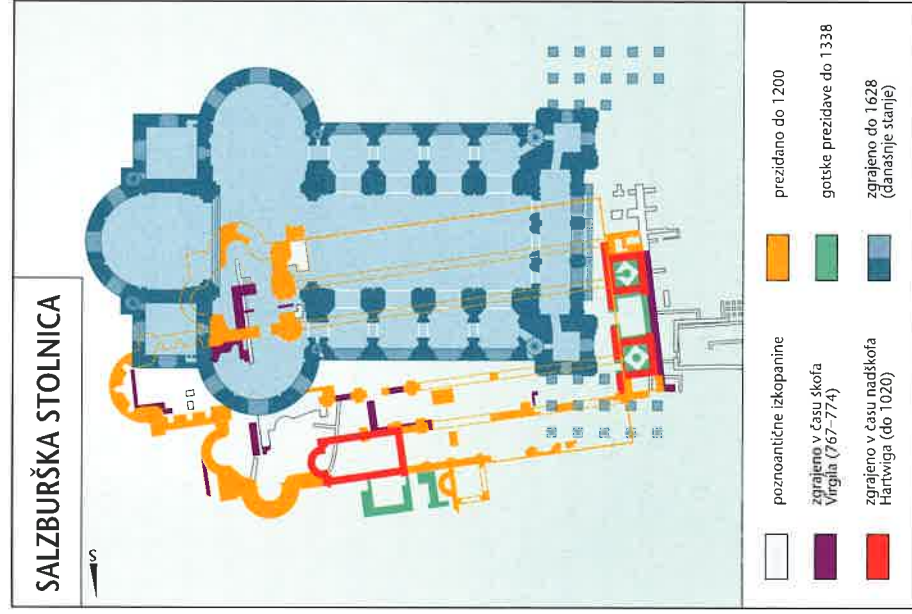
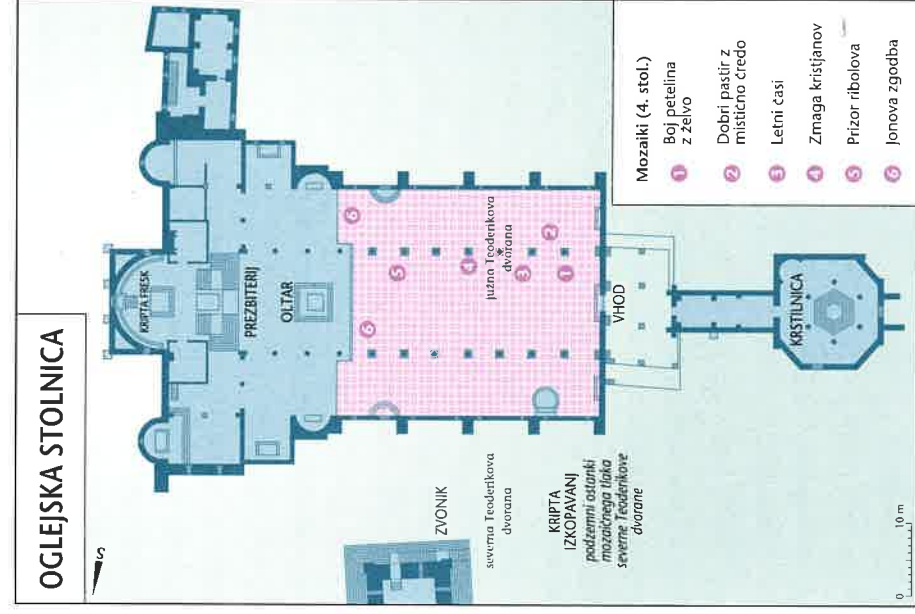
SALZBURŽKA STOLNICA

	poznoantične izkopanine
	zgrajeno v času škofa Virgila (767–774)
	zgrajeno v času nadškofa Hartwiga (do 1020)

severne Italije sodile še istrske, Trst, Novigrad, Poreč, Pičen novitvi škofije 1177 še Koper). a misijonskem področju med dejavna od Salzburga. ta 700 deloval frankovski škof pa je 739 ustanovil anglosa- in ter omejil njeno ozemlje na m Passau, Freising, Regens- pliv zaradi oglejske nedejav- na slovensko ozemlje. Papež arla Velikega 798 salzburško kofijo in bavarsko metropoli- središče je bila benediktinska argu, ki je imela pomembno u ljudstev na ozemljih sedanje Madžarske in Slovenije.

Za Slovence je bilo pomembno delovanje Salzburga v Karantaniji. Škof Virgil, po rodu Irec (749-784), je na prošnjo karantanskega kneza Hotimirja posljal v Karantanijo pokrajinskega škofa Modesta (ok. 753-763), ki si je za središče delovanja izbral Gospo Sveto na Koroškem. Tu je ostal sedež salzburških pokrajinskih škofov do srede 10. stol. in skupaj s Krnskim gradom tvoril politično in cerkveno središče Karantanije. Pri knežjem kamnu na Krnskem gradu so ustoličevali karantanske kneze in kasneje koroške vojvode.